

Zrcaljenje arabskega islama v Evropi

Povzetek: Evropa se je z islamom srečala že v 7. stoletju, štiri stoletja pred oblikovanjem islamskih pravnih šol. Skozi stoletja se je v Evropi udomačil sunitski islam hanifitske pravne šole. V prispevku se bomo osredotočili na sodobno spreminjanje podobe islama v Evropi in predstavili, kako v Evropo prodirajo ideje in verske prakse salafitskega in vahabitskega islama, ki je značilen za Saudovo Arabijo. Posebno pozornost bomo namenili razlikovanju med naravnim in nenaravnim projiciranjem verskih praks »arabskega« islama, pri čemer so naravne verske prakse posledica migracij, nenaravne pa simpatiziranja z drugačno islamsko pravno šolo.

Ključne besede: islam, hanifitski muslimani, salafiti, migracije, verska praksa

Abstract: Europe encountered Islam as early as the 7th century, four centuries before the emergence of Islamic schools of law. Over the centuries, Sunni Islam of the Hanafi school of law prevailed in Europe. This paper focuses on the changing image of Islam in Europe and the ways in which the ideas and religious practices of Salafi and Wahhabi Islam, specific to Saudi Arabia, penetrated Europe. Special attention is given to the distinction between the natural and unnatural projection of religious practices of "Arab" Islam, with the natural religious practices being the result of migration and the unnatural practices being the result of sympathy for another Islamic school of law.

Keywords: Islam, Hanifi Muslims, Salafists, migration, religious practice

UVOD

Zadnjih dvajset let obstaja veliko razprav na temo hitrega naraščanja števila muslimanov v Evropi. Strah, da bo islam v prihodnjih desetletjih postal najštevilčnejša svetovna in evropska religija, je na Zahodu močno prisoten. Migracije muslimanov v Evropo sicer niso prva tema pričujočega prispevka, po drugi strani pa jih ne smemo spregledati, saj pomembno vplivajo na spremembe verske prakse muslimanov v Evropi. Na začetku je potrebno opozoriti tudi na to, da je islam, kljub uporabi pridevnikov »arabski«, »evropski«, »bosanski« itn., v osnovi en in bolj ali manj сложен v svoji dogmatiki, če na tem mestu pustimo ob strani delitev na sunitski in šiitski islam. S pridevnikom »arabski« islam želimo

v tem prispevku poudariti kulturne in religiozne razlike znotraj islama, ki so se razvile v določenih geografskih okoljih. Spremembe verske prakse so tesno povezane tudi s predpisi pravnih šol, ki jim sledijo muslimani v Evropi.

Delitev islama se je zgodila takoj po smrti Preroka Mohameda (7. stoletje), in sicer zaradi nestrinjanj z nasledstvom. Večina evropskega prebivalstva, in s tem tudi ves Bližnji vzhod, če to besedno zvezo razumemo v ožjem smislu in ji ne prištevamo Irana, sledi sunitski smeri islama. Pravne šole so se začele razvijati za časa Omajadskega kalifata (661–750) in v 8. stoletju jih je bilo kar osemnajst. Abasidsko obdobje (750–1258) je v 11. stoletju prineslo kanonizacijo pravnih šol, ki so svoja poimenovanja dobila po ustanoviteljih, velikih pravniki, ki so Abu

Hanifa, Malik Ibn Anas, Aš-Šafi in Ibn Hanbal. Kanoničnim pravnim šolam (hanifitska, mali-kitska, šafijjska in hanibalitska) so skupni viri in nekatere metode, s pomočjo katerih se rešujejo sporna teološka in pravna vprašanja. Med seboj se razlikujejo po metodi, ki jo uporabljajo pri svojem učenju, in načinu sprejemanja nekaterih pravnih trditev. Za našo obravnavo sta najbolj pomembni hanifitska pravna šola, ki je bila uradna pravna šola v Osmanskem cesarstvu in ji še danes sledi večina avtohtonih evropskih muslimanov, kakor tudi muslimani v nekaterih drugih državah Bližnjega vzhoda (Turčija, Jordanija, Sirija, Libanon, Palestina), ter hanibalitska pravna šola, ki je uradna pravna šola v Saudovi Arabiji. Poleg kanoničnih pravnih šol so danes v sunitskem islamu prisotne še ibaditska pravna šola v Omanu in zahiritska pravna šola, ki prevladuje v Pakistanu, svoje privržence pa ima tudi v Maroku. Pod terminom »arabski« islam bomo v nadaljevanju razumeli hanibalitski islam, ki je v 18. stoletju doživel največjo reformo, potem ko je Mohamed al-Wahabi dodatno poostрил pravila, ki se odražajo v vahabitskih in salafitskih gibanj. Predpisal je obvezno nošenje brade in podložnost nevernikov ter prepovedal vse okrasje in glasbo. (Tello 2006, 77) Pripadniki omenjene pravne šole sami sebe imenujejo »zedinjevalci, pripadniki stroge božje enotnosti« (Rebić 2007, 1298). Pietistična smer islama, ki poskuša živeti islam prvih treh generacij in zavrača kakršno koli interpretacijo svetih besedil (*kijas*), je svoj vzpon doživela v 20. stoletju. Salafitsko gibanje je svoje sledilce dobilo tudi v Evropi, česar posledica je zrcaljenje idej arabskega islama v Evropo in posledično spreminjanje verske prakse muslimanov v Evropi.

RAST ŠTEVILA MUSLIMANOV V EVROPI

Arabski islam svoje salafistične ideje projicira v Evropo na dva načina – na naraven način, z migracijami, in na nenaraven način, s širjenjem salafističnih idej in navduševanjem avtohtonih evropskih muslimanov in potomcev priseljencev nad njimi. Pri preučevanju

tovrstnih procesov ugotavljamo, da je vpliv migracij manjši, kakor se zdi na prvi pogled. Statistični podatki iz let 2021 in 2022 kažejo (Eurostat Statistics Explained 2023), da 30 % priseljencev v Evropi prihaja z Bližnjega vzhoda in da med njimi močno prevladujejo Sirci, sledijo Turki. Oboji v večini pripadajo hanifitski pravni šoli. Poleg priseljencev z Bližnjega vzhoda najdemo med muslimanskimi migranti in njihovimi potomci še šiitske Iranke in Iračane ter Afganistance (med katerimi najdemo tudi sunite) ter muslimanske migrante iz afriških držav, ki večinoma sledijo malekitski pravni šoli.

Leta 2017 so bili s strani Pew Research Centra oblikovani trije morebitni scenariji povečanja muslimanskega prebivalstva v Evropi, in sicer glede na to, ali bo stopnja migracij bistveno višja, približno enaka oz. nekoliko višja, kot je danes (srednje migracije), in ali pa bo z leti padla. Najverjetnejši scenarij je sredinski scenarij: do leta 2050 naj bi islamski veroizpovedi pripadalo 11,2 % Evropejcev, leta 2016 je delež teh znašal 4,9 %. Poleg priseljevanja bo pomembno vlogo igrala tudi višja rodnost, pri čemer je treba zavreči prepričanje, da imajo muslimanske družine v Evropi bistveno več otrok kot nemuslimanske, saj razlika ni tako zelo velika. Večjo vlogo bo odigralo dejstvo, da muslimani v Evropi pripadajo mlajšim generacijam v primerjavi z drugim evropskim prebivalstvom.

V nadaljevanju se bomo posvetili načinu, na katerega se salafistična oblika arabskega islama projicira v Evropo in kako se to kaže pri spremembi verske prakse muslimanov v Evropi. Dejstvo je, da imata pri širjenju salafističnih idej pomembno vlogo globalizacija in digitalizacija ter da je njun vpliv v primerjavi z migracijami večji. Nad idejami salafitskega arabskega islama se navdušujejo tako prebivalci Balkana kot drugi muslimani, ki živijo v Evropi. Raziskave iz Zahodne Evrope, predvsem iz Francije, kažejo, da s salafističnimi idejami v večji meri simpatizirajo mlajši muslimani, ki so se v Evropo priselili kot otroci ali pa so bili v Evropi celo rojeni. Prav tako ne smemo prezreti dejstva, da je dober delež

salafistov spreobrnjencev v islam (Adraoui 2020; 2023; Galonnier 2022; Olsson 2016). Poistovetenje s salafističnimi idejami je pri muslimanih, ki so se rodili v Evropi, močno povezano z iskanjem identitete, s katero imajo priseljenci in njihovi potomci še večje težave kot drugi mladi Evropejci. Religiojska, etnična in nacionalna identiteta so v islamu tesno povezane, in čeprav večina muslimanov v Evropi islamske verske prakse ne prakticira dosledno, čuti pripadnost islamu.

Tako Warner (1998) kakor tudi Hagan in Ebaugh (2003) ugotavljajo, da priseljska izkušnja, ki je pogosto povezana z domotožjem, občutkom odtujenosti in osamljenostjo, poveča potrebo po prisotnosti religije v vsakdanjem življenju. Poleg tega naj bi bila druga generacija muslimanskih priseljencev v Evropi v primerjavi s prvo generacijo bolj dovzeta za vračanje h koreninam in prakticiranju »čistega« islama (Vertovec in Roger 2008; Warner idr. 2012), kar že spominja na učenje salafitov, ki si želijo živeti na način, kot so to počele prve tri generacije muslimanov. Tu pa hote ali ne hote trčimo v arabsko kulturo, v zibelko islamske religije. Verska praksa, ki so jo izpolnjevali prvi muslimani na Arabskem polotoku, ni bila zgolj odraz nove religije, ampak hkrati ohranjanje običajev in navad takratnega prebivalstva na Bližnjem vzhodu, med katerimi so bili tudi beduini. Takrat izredno nizka pismenost je še dodatno vplivala na slepo sledenje verskim vodjem. Takratni laični verniki niso imeli niti znanja niti možnosti za izbiro nekoliko bolj liberalnega pogleda na izpolnjevanje predpisov, današnje stanje pa je temu diametralno. Zdi se, da se mlajše generacije izgublja v moderni družbi brez omejitev in pravil. Pripadniki mlajših generacij, ki so se pridružili salafističnim gibanjem, pogosto povedo, da so jih še posebej pritegnile jasnost navodil in natančne smernice za življenje.

Dževada Šuško (2019, 14–15) na primeru Bosne in Hercegovine ugotavlja, da pri tem veliko vlogo igrajo tudi karizmatični verski voditelji, ki znajo privabiti mlade muslimane, ki iščejo sami sebe, smisel življenja in odgovore

na vprašanja. Pred očmi moramo imeti tudi dejstvo, da se grozote genocida in vojne v Bosni in Hercegovini, kakor tudi na Kosovu, odražajo pri mlajših generacijah. Potomci priseljencev so prav tako doživeli vojno ali kakšno drugo travmatično izkušnjo, bodisi na posreden ali neposreden način. Pridobljene in podedovane travme, ki jih nosijo s seboj, še v toliko večji meri spodbujajo dovzetnost za pripadnost nekoliko bolj strogim ali, če hočemo, skrajnim skupnostim. »Arabski« islam jim ponuja možnost doslednega izpolnjevanja verskih predpisov ter jim hkrati daje občutek pripadnosti in na neki način tudi posebnosti, ki jo mladi iskalci identitete želijo doseči.

OD KOD PRIHAJAJO IDEJE ARABSKEGA ISLAMA V EVROPO?

Na tem mestu se odpira vprašanje, kje se mlajše generacije muslimanov v Evropi srečajo s salafističnimi idejami. Kanalov, po katerih salafizem projicira v Evropo, je več. Prvi kanal so salafistične verske skupnosti, ki so se formirale po tem, ko so evropski muslimani odhajali na študij v Katar in Saudovo Arabijo. Tam so se navdušili nad purističnim in rigoroznim islamom. Po vrnitvi v Evropo so začeli širiti ideje o potrebi »očiščenja« verskih praks in običajev ter opozarjati na potrebo po doslednem prakticiranju verskih predpisov. Drugi kanal, po katerem se salafizem širi v Evropo, pa so socialni splet in različna družbena omrežja, ki mladim muslimanom dajejo odgovore na to, kaj je pravi islam in kako ga je treba živeti. Večina muslimanov v Evropi pride v stik z islamom prek interneta, na kar je že pred leti opozoril Quintan Wiktorowicz (2005, 58–59; 105–106). Salafiti s pridom uporabljajo družbena sredstva obveščanja in ustvarjajo video vsebine, s katerimi širijo islamski nauk, ter objavljajo pridige in pravila verske prakse, ki so v skladu s salafitskim učenjem. Nemalo islamskih učenjakov z Bližnjega vzhoda za poučevanje islama uporablja YouTube, Facebook in TikTok, pri čemer uporabljajo angleški jezik in tako pridobijo poslušalce iz drugih koncev sveta. K tovrstnemu

»oznanjevanju« se zatekajo tudi muslimani na Balkanu in v Sloveniji. Nenazadnje pa so k širjenju salafitskega islama v Evropi pripomogle tudi knjige in publikacije, pogosto napisane izpod peres karizmatičnih voditeljev.

VERSKA PRAKSA SALAFITOV

Nemogoče je ugotoviti, koliko muslimanov v Evropi sledi salafistični smeri islama, saj salafistična gibanja nimajo članov kot politične stranke ali druge organizacije (Adraoui 2023, 285). Prav tako včlanitev v versko skupnost, kar je pogosto povezano z družinsko tradicijo, še ne pomeni, da bo posameznik v svojem življenju tudi živel po verskih predpisih oz. da nekdo, ki ni včlanjen v versko skupnost, tega ne počne. Sociologi ne nazadnje ugotavljajo, da se nad salafističnimi idejami lahko navdušujejo tudi muslimani, ki pripadajo verskim skupnostim, ki sledijo naukom druge islamske pravne šole.

V Evropi nimamo primerov, da bi salafistične organizacije zgradile svoje džamije. Molitve opravljajo v manjših molilnicah, za organizacijsko in pedagoško dejavnost pa imajo najete prostore ali stanovanjske objekte, predelane za tovrstne namene. V nekaj evropskih krajih (Rosengard v švedskem mestu Malmö, Trappes blizu Pariza in Bradford poleg Leedsa) imajo tudi svojo mestno četrt. V Sloveniji imajo svoje prostore na Rakovi jelši v Ljubljani, po domovih pa naj bi se zbirali tudi v drugih slovenskih krajih.

Najpomembnejšo vlogo v salafizmu ima pridiga (da'wa), s katero salafitski duhovniki v navezovanju na Koran, Suno in spise pripadnikov prvih treh generacij muslimanov (al-athar) opominjajo vernike o tem, kaj je dovoljeno in kaj prepovedano, ter jim dajejo navodila za življenje. Cilj salafitov je, da islam postane čim bolj avtentičen, s pri preučevanju salafizma v Evropi kaj hitro ugotovimo, da tudi znotraj salafizma obstajajo različne skupine z različnimi nameni in cilji. Haykel (2009) salafizem razdeli na aktivni (*activist Salafism*) in tihi oz. skrivni salafizem (*quietist Salafism*). Za prvega sta značilni transformacija družbe in politična

angažiranost, dalje pa ga delimo na salafizem, ki sledi konceptu džihada, in na salafizem, ki si želi suverenost muslimanov doseči s pomočjo političnega vpliva (Adraoui 2023, 288). Skrivni salafizem, ki naj bi bil večinski, pa je skoncentriran na izpolnjevanje verskih predpisov in doseganje čistosti in duhovnosti.

Arabski način prakticiranja islama v vsakdanjem življenju upoštevajo vsi salafisti, ki se od drugih muslimanov v Evropi razlikujejo tako po načinu verske prakse kakor tudi po videzu. Ženske se strogo pokrivajo ali celo zakrivajo in nosijo ohlapna oblačila, medtem ko si moški puščajo rasti brado, nekateri tudi nosijo obleke, kot so jih Arabci v 7. in 8. stoletju. Molijo petkrat na dan, po vaktiji, obiskujejo molitve v džamiji, redno berejo Koran in hadise. V primerjavi z drugimi muslimanskimi verniki so bolj versko izobraženi. Strogo se držijo vseh petih stebrov islama in se prehranjujejo po predpisih halal prehrane, pri čemer v večini zauživajo le hrano s halal certifikatom (razen če si jo pridelajo sami). Islamske praznike obhajajo dosledno in strogo v skladu s pravnimi predpisi. Ostro obsojajo vse običaje, ki so se skozi stoletja razvili na posameznih geografskih območjih, kar konkretno pomeni, da ne praznujejo mevluda, tj. praznika rojstva Preroka Mohameda, češ da se ne ve, kdaj točno je bil rojen, in da prve skupnosti tega niso praznovale. Iz teh razlogov so bistveno manj prilagodljivi in naredijo vse, kar je v njihovi moči, da bodo lahko izpolnili verske predpise.

Eden izmed takšnih primerov je darovanje kurbana v času kurban bajrama. Tako v Sloveniji kot v nekaterih drugih evropskih državah je zakol živali po predpisih halal prepovedan, saj je treba žival pred zakolom uspavati. Medtem ko so hanifitski muslimani v Sloveniji sprejeli alternativno rešitev, da namesto kurbana darujejo vrednost (vsako leto točno določen znesek) Islamski skupnosti in so še dodatno poklicani k dobroti, pa salafiti opravljajo obredne zakole na privatnih zemljiščih. To je le eden izmed mnogih primerov razlikovanja verske prakse salafitov v primerjavi z drugimi

muslimani v Evropi. Na koncu izpostavimo še ugotovitev, da se salafiti od drugih muslimanov pogosto razlikujejo tudi po načinu govora – saj določene verske pojave opisujejo in imenujejo z arabskimi besedami, uporabljajo arabske besede za opisovanje in imenovanje določenih verskih pojavov, pri čemer so pogosto pozorni na poudarjanje določenih zlogov. Tudi pozdravljajo se z arabskimi pozdravi.

ZAKLJUČEK

Zanimanje za salafizem v Evropi narašča, še posebej med mlajšimi generacijami muslimanov, ki iščejo svojo identiteto. Salafizem se je v zadnjih dvajsetih letih razširil tudi v Sloveniji, za kar po našem mnenju obstaja več razlogov. Na podlagi opravljene raziskave (Jeglič 2022) lahko trdimo, da so verske prakse muslimanov v Sloveniji pogosto kopija verskih praks v Bosni in Hercegovini, na Kosovu, v Albaniji, Sandžaku in Črni Gori. Nadalje so muslimani v Sloveniji priseljenci oz. potomci priseljencev, zaradi česar se pogosteje soočajo s krizo identitete. Zanimivo je, da je profil prenašanja verskih vrednot pri muslimanih nekoliko drugačen kot pri kristjanih. Kežman, Goriup in Gorenek (2022, 497) ugotavljajo, »da stari starši, ki jim je vera kot osebna vrednota pomembna, želijo to vrednoto prenesti tudi na vnuke«. Tudi Musek (2000) meni, da pomen religioznih vrednot s starostjo narašča, zato naj bi stari starši imeli pomembno vlogo pri prenosu vere na mlajše generacije. A primeri muslimanov prikazujejo, da je prenos vere nekoliko drugačen. Predvsem za salafite je značilno, da pogosto kritizirajo versko prakso svojih starejših sorodnikov, češ da to ni islam, ki ga je oznanjal Prerok Mohamed. Vir informacij tako niso stari starši, ampak pogosto salafitska verska gradiva in razlage svetih besedil ter pridige karizmatičnih voditeljev, ki svarijo ped pokvarjenostjo sodobnega sveta, svarijo mlade muslimane pred pogubljenjem in jih vabijo naj sledijo puristični in včasih celo fanatični smeri islama.

REFERENCE

- Adraoui, Mohamed-Ali. 2023. How European Salafism can make us reflect on a new typology of Salafism? *Contemporary Islam* 17, št. 2: 283–296.
- Adraoui, Mohamed-Ali. 2020. *Salafism Goes Global: From the Gulf to the French Banlieues*. Oxford University Press.
- Eurostat Statistics Explained. 2023. Domača stran. 7. avgust. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics (pridobljeno 10. 10. 2023).
- Hackett, Conrad, Phillip Connor, Marcin Stonawski in Michaela Potančoková. 2017. Europe's Growing Muslim Population, 27. november. Pew Research Centre. Domača stran. <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (pridobljeno 10. 10. 2023).
- Hagen, Jacqueline in Helen Rose Ebaugh. 2003. Calling Upon the Sacred: Migrants' Use of Religion in the Migration Process. *International Migration Review* 37, št. 4: 1145–1162.
- Haykel Bernard. 2009. *Global Salafism: Islam's New Religious Movement*. London: Hurst & Company.
- Jeglič, Urška. 2022. *Verska praksa muslimanov v Sloveniji*. Ljubljana: Teološka fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kežman, Mihaela, Jana Goriup in Mitja Gorenak. 2022. Pomen prenosa vrednot med generacijami. *Bogoslovni vestnik* 82, št. 2: 485–499.
- Musek, Janek. 2000. *Nova psihološka teorija*. Ljubljana: Educy.
- Rebič, Adalbert. 2007. *Splošni religijski leksikon*. Ur. Drago Bajt in Marta Kocjan-Barle. Ljubljana: Modrijan.
- Olsson, Susanne. 2016. *Contemporary Puritan Salafism: A Swedish Case Study*. Sheffield: Equinox.
- Šuško, Dževada. 2019. A Model of Europe? History and Practice of Islam in Bosnia-Herzegovina. Research Gate. https://www.researchgate.net/publication/333395932_A_Model_for_Europe_History_and_Practice_of_Islam_in_Bosnia-Herzegovina_Dzeveda_Susko (pridobljeno 3. 12. 2020).
- Tello, Antonio. 2006. *Vodnik po svetovnih verstvih s kratkim pregledom verstev na Slovenskem*. Ljubljana: Tehnična založba Slovenije.
- Vertovec, Steven in Alistar Rogers. 1998. *Muslim European Youth Reproducing Ethnicity, Religion, Culture*. Aldershot: Ashgate.
- Warner, R. Stephen. 1998. Religion and Migration in the United States. *Social Compass* 45, št. 1: 123–134.
- Warner, R. Stephen, Elise Martel and Rhonda E. Dugan. 2012. Islam Is to Catholicism as Teflon Is to Velcro: Theorizing Ambivalence About Religion and Ethnic Culture Among Second Generation Muslim Women and Latina College Students. V: *Sustaining Faith Traditions: Race, Ethnicity, and Religion among the Latino and Asian American Second Generation*, 46–68. Ur. Carolyn Chen in Russell Jeung. New York: NYU Press.
- Wiktorowicz, Quintan. 2005. *Radical Islam rising. Muslim extremism in the West*. Lanham: Rowman & Littlefield.